

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 371 Кодексу
адміністративного судочинства України щодо негайного виконання
судових рішень у пенсійних спорах»

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроєкту.

Пенсійні спори є масовою та динамічно зростаючою категорією адміністративних справ. За даними Звіту про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2025 рік, протягом року в судах відкрито 204,2 тис. проваджень, у яких відповідачем або третьою особою є орган Пенсійного фонду України (далі – ПФУ), з них майже 184,0 тис. – за позовами щодо пенсійного забезпечення. Найбільше позовів подано щодо призначення (перерахунку) та виплати пенсій військовослужбовцям – 97,6 тис., призначення (перерахунку) та виплати пенсій ліквідаторам та потерпілим внаслідок аварії на ЧАЕС – 38,2 тис., а також щодо призначення (перерахунку) та виплати пенсій за Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» – майже 35,4 тис.

Результативність судового захисту залишається стабільно високою: суди першої інстанції задовольняють 83 відсотки позовів пенсіонерів, а у справах соціальної сфери цей показник сягає 90 відсотків. Протягом 2025 року суди першої інстанції задовольнили позови у 179 665 справах за участю органів ПФУ на загальну суму 2 020 086,0 тис. грн. Водночас аналіз здійснення правосуддя адміністративними судами у 2025 році свідчить, що апеляційні адміністративні суди залишили без змін 89 відсотків рішень першої інстанції у справах соціальної сфери.

Наслідками такої практики є надмірне навантаження на суди апеляційної інстанції, тривалість розгляду пенсійних спорів до трьох років та значні видатки бюджету ПФУ на сплату судового збору – понад 201 млн. грн. на 2026 рік.

Чинна редакція пункту 1 частини першої статті 371 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачає негайне виконання рішень про присудження виплати пенсій лише «у межах суми стягнення за один місяць». Водночас абзац дев’ятий частини першої статті 371 КАС України передбачає негайне виконання без такого кількісного обмеження для окремих категорій адміністративних справ, але не охоплює справ, визначених пунктом 2 частини першої статті 263 КАС України, до яких належать, зокрема, справи щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання та одержання пенсійних виплат.

Таким чином, виникає ситуація, за якої рішення суду першої інстанції у пенсійному спорі, ухвалене з урахуванням усталеної правової позиції Верховного Суду, може не виконуватися у повному обсязі до завершення апеляційного провадження, навіть якщо апеляційний перегляд у подальшому не змінює рішення суду першої інстанції.

Законопроект спрямований на усунення саме цього процесуального бар'єра. Його метою не є обмеження права на апеляційний перегляд. Апеляційна скарга може бути подана та розглянута у встановленому КАС України порядку, однак її подання не повинно блокувати негайне виконання рішення у випадках, коли суд першої інстанції застосував незмінений висновок Верховного Суду щодо застосування відповідних норм права.

2. Мета і завдання законопроекту.

Метою законопроекту є підвищення ефективності судового захисту права на пенсію шляхом поширення режиму негайного виконання у повному обсязі на рішення судів першої інстанції у відповідних пенсійних та інших соціальних спорах, якщо такі рішення ухвалені з урахуванням незміненого та нескасованого висновку Верховного Суду щодо застосування норм права.

Завданнями законопроекту є:

- 1) забезпечити негайне виконання у повному обсязі відповідних рішень суду першої інстанції;
- 2) зменшити блокувальний вплив апеляційного оскарження на фактичне відновлення порушеного права у справах із передбачуваним правовим результатом;
- 3) зменшити навантаження на суди апеляційної інстанції у справах, в яких правова позиція вже сформована Верховним Судом;
- 4) зменшити бюджетні витрати ПФУ, пов'язані з поданням апеляційних скарг у справах, що не мають належної апеляційної перспективи.

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту.

Законопроект передбачає одну основну зміну – доповнення частини першої статті 371 КАС України новим абзацом.

Запропонованою нормою встановлюється, що негайно та у повному обсязі виконуються рішення суду у справах, визначених пунктом 2 частини першої статті 263 КАС України, якщо такі рішення ухвалено з урахуванням висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Великої Палати Верховного Суду, постанові об'єднаної палати або палати Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду чи рішенні Верховного Суду у зразковій справі, за умови, що відповідний висновок не був змінений або від нього не було відступлено Верховним Судом.

Використання такого критерію є запобіжником від надмірного розширення сфери негайного виконання. Норма не поширюється автоматично на всі рішення судів першої інстанції у пенсійних спорах, а лише на ті рішення, в яких застосовано відповідний висновок Верховного Суду, що зберігає чинність.

Законопроект не обмежує право органів ПФУ на подання апеляційної скарги та не змінює повноважень апеляційного суду щодо перегляду рішення по суті.

Змінюється лише процесуальний ефект апеляційного оскарження щодо виконання рішення у визначеній категорії справ.

3¹. Перехідні положення

Законопроект передбачає застосування запропонованої норми до рішень судів першої інстанції, які на день набрання чинності Законом не набрали законної сили та щодо яких апеляційне провадження не завершено ухваленням постанови суду апеляційної інстанції.

Такий підхід зумовлений процесуальним характером запропонованої зміни. Закон не змінює матеріального права на пенсію, не переглядає зміст уже ухвалених судових рішень та не позбавляє учасників справи права на апеляційний перегляд. Він визначає процесуальний режим виконання рішення у незавершеному провадженні.

Застосування нової норми лише до рішень, ухвалених після набрання Законом чинності, відклало б її практичний ефект та залишило б поза сферою регулювання значну частину пенсійних справ, які вже перебувають на розгляді апеляційних судів. Водночас рішення, щодо яких апеляційний розгляд уже завершено на день набрання чинності Законом, запропонованим перехідним положенням не охоплюються.

4. Відповідність законопроекту Конституції України.

Законопроект відповідає Конституції України. Запропоновані зміни спрямовані на реалізацію конституційних гарантій права на судовий захист (стаття 55 Конституції України) та права на соціальний захист, зокрема права на пенсію (стаття 46 Конституції України), у їх взаємозв'язку з принципом верховенства права (стаття 8 Конституції України).

Запропонований механізм не позбавляє органи державної влади права на апеляційний перегляд та не встановлює остаточності рішення суду першої інстанції. Він лише передбачає його негайне виконання у визначеній законом категорії справ за наявності додаткового об'єктивного критерію – застосування чинного висновку Верховного Суду щодо застосування норм права.

Законопроект також узгоджується зі стандартом ефективного судового захисту та розумного строку розгляду справ, закріпленими статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства України.

5. Стан нормативно-правового регулювання.

Питання негайного виконання судових рішень в адміністративних справах регулюється статтею 371 КАС України. Пункт 1 частини першої цієї статті передбачає негайне виконання рішень про присудження виплати пенсій, інших

періодичних платежів з Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів у межах суми стягнення за один місяць.

Абзац дев'ятий частини першої статті 371 КАС України встановлює негайне виконання без такого кількісного обмеження для визначених законом категорій адміністративних справ. Пункт 2 частини першої статті 263 КАС України охоплює справи щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання та одержання пенсійних виплат, а також інших соціальних виплат.

Прийняття законопроекту не потребує внесення змін до інших законодавчих актів.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту.

Соціальні наслідки. Пенсіонери та інші одержувачі соціальних виплат, на користь яких ухвалено рішення суду у справах, де застосовано чинну правову позицію Верховного Суду, зможуть отримати належні їм виплати без очікування завершення апеляційного провадження. Це сприятиме своєчасному відновленню порушеного права та підвищенню довіри громадян до судового захисту.

Процесуальні наслідки. Законопроект не скасовує право на апеляційне оскарження. Водночас він зменшує мотивацію до подання апеляційних скарг, метою яких є виключно відтермінування виконання рішення у справах із передбачуваним правовим результатом, що може сприяти скороченню кількості апеляційних проваджень та зменшенню навантаження на суди апеляційної інстанції.

Бюджетні наслідки. Законопроект не створює нового матеріального права на пенсію чи іншу соціальну виплату. Він змінює процесуальний момент виконання вже визначеного судом зобов'язання. У зв'язку з цим може змінитися час здійснення окремих видатків, однак не створюється нового виду бюджетного зобов'язання. Одночасно скорочення безпідставного або малоперспективного апеляційного оскарження може зменшити видатки ПФУ на сплату судового збору, які у бюджеті ПФУ на 2026 рік передбачені в обсязі 201 976,9 тис. грн.

Таким чином, законопроект не передбачає необхідності одномоментного збільшення видатків Державного бюджету України на нові пенсійні зобов'язання.

Народний депутат України

КОЖЕМ'ЯКІН А.А.

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Кожем'якін Андрій Анатолійович
Сертифікат: 3FAA9288358EC003040000003EAE2800BB87DB00
Дійсний до: 14.11.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
168д9/1-2026/203841 від 31.08.2026

2326762